

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

01.07.2015

м.Київ

№ 170

Про сучасний стан, проблеми і перспективи збереження та збагачення рослинного різноманіття в ботанічних садах та дендропарках України

Заслухавши та обговоривши доповідь директора Національного ботанічного саду ім.М.М.Гришка НАН України члена-кореспондента НАН України Н.В.Заїменко «Про сучасний стан, проблеми і перспективи збереження та збагачення рослинного різноманіття в ботанічних садах та дендропарках України», Президія НАН України відзначає, що в Україні функціонує 30 ботанічних садів та 19 дендрологічних парків різного підпорядкування, координацію наукових досліджень та організаційну діяльність яких здійснює Рада ботанічних садів та дендропарків України. Головною установою Ради вже багато років є Національний ботанічний сад ім.М.М.Гришка НАН України. У 2012 році Рада ботанічних садів і дендропарків України була одним з ініціаторів створення Ради ботанічних садів і дендропарків при Міжнародній асоціації академій наук.

У ботанічних садах та дендропарках здійснюються важливі фундаментальні й прикладні дослідження в галузі інтродукції, акліматизації та селекції рослин, проводяться роботи зі збереження біологічного різноманіття, охорони рослинного світу, екологічного моніторингу, ландшафтного проектування та садово-паркового будівництва.

Основною метою цих досліджень є вивчення, збереження та покращення стану природних екосистем, оселищ та ландшафтів, сприяння переходу до збалансованого використання природних ресурсів, ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, здійснення науково-дослідної, навчальної та еколого-освітньої роботи.

Один з головних напрямів діяльності ботанічних садів та дендропарків – збереження видової різноманітності реліктових та ендемічних рослин України й інших регіонів світу, а також тих видів рослин, що є рідкісними або знаходяться під загрозою зникнення.

Досвід інтродукції рослин свідчить про перспективність моделювання популяцій в лісових та степових культурфітоценозах і підтверджує ефективність охорони раритетних видів в умовах *ex situ*, шляхом формування інтродукційних популяцій. Зокрема, в Національному ботанічному саду ім.М.М.Гришка НАН України опрацьовано унікальний метод представлення живих рослин на ботаніко-географічних ділянках, де за 70 років сформувались штучні фітоценози, які близькі до природних та мають стійкі гомеостатичні інтродукційні популяції рідкісних і зникаючих видів рослин.

Діяльність ботанічних садів та дендропарків України засвідчила доцільність застосування реінтродукції як одного з перспективних методів активної охорони зникаючих видів рослин. Найбільших успіхів у цьому напрямі досягли Донецький та Криворізький ботанічні сади НАН України, застосовуючи його в антропогенно трансформованому середовищі Південного Сходу України.

Вкрай важливою є селекційна робота, яка здійснюється в провідних ботанічних садах, таких, як Національний, Донецький та Криворізький ботанічні сади НАН України, Нікітський ботанічний сад – Національний науковий центр НААН України. Завдяки плідній багаторічній інтродукційній та селекційній роботі цих установ ресурси рослин України на сьогодні складають понад 20 тис. таксонів, а Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні, поповнений тисячами нових сортів декоративних, плодових, кормових, технічних, лікарських та інших рослин. Зокрема, в 2015 році до нього внесено і підтримується 509 сортів, створених у цих ботанічних садах.

Численні колекції та ботаніко-географічні ділянки ботанічних садів і дендропарків України включені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. В НАН України до національного надбання віднесено 9 об'єктів ботанічних садів і дендропарків.

За результатами досліджень потенціалу декоративної дендрофлори України, а також ландшафтного потенціалу її паркових культурфітоценозів запропоновано асортимент нових і малопоширених видів, форм та сортів деревних і кущових рослин, а також розроблено рекомендації щодо екологічного і ландшафтного поліпшення вуличних, паркових та лісопаркових насаджень великих міст України.

Важливим напрямом наукової діяльності ботанічних садів і дендропарків України, що активно розвивається в останні роки, є дослідження біології інтродуцентів та їх адаптаційної здатності. Велику увагу науковців зосереджено також на опрацюванні основних засад використання енергетичних рослин з високим продукційним потенціалом для розвитку фітоенергетики в Україні. Зокрема, в Національному ботанічному саду ім.М.М.Гришка НАН України вперше в Україні розроблено методичні засади оцінювання сортів енергетичних рослин та встановлено найперспективніші рослинні джерела біопалива різних напрямів використання.

Ще одним аспектом діяльності ботанічних садів є збереження і поповнення різноманіття тропічних та субтропічних рослин в умовах захищеного ґрунту. Так, в Національному ботанічному саду ім.М.М.Гришка НАН України опрацьовано основні засади комплексної охорони тропічних рослин в умовах *ex situ* на основі дослідження їх еколого-ценотичних особливостей, розробки методів масового розмноження.

Колекції живих рослин ботанічних садів і дендропарків, що сформовані у вигляді різноманітних експозицій, відіграють провідну роль у питаннях екологічної просвіти громадян України.

Впродовж останніх 10 років наукові роботи та досягнення вчених ботанічних садів та дендропарків НАН України відзначені багатьма нагородами та медалями, зокрема трьома Державними преміями України в галузі науки і техніки та однією Державною премією України в галузі архітектури.

Разом з тим необхідно зазначити, що в діяльності ботанічних садів і дендропарків України є низка невирішених питань та гострих проблем.

Зокрема, потребують розвитку і розширення дослідження, спрямовані на збереження та збагачення рослинного різноманіття; застосування сучасних підходів до аналізу рослин та широкого використання видів світової флори. У діяльності ботанічних садів і дендропарків різного відомчого підпорядкування не забезпечується необхідна комплексність досліджень, що знижує їх результативність. Недостатньо ефективно впроваджуються у виробництво завершені розробки, які становлять значний інтерес не лише для охорони навколишнього середовища, а й для підприємств агропромислового комплексу та садово-паркового господарства.

На сьогодні залишаються невирішеними такі питання, як:

– покращення матеріально-технічного забезпечення діяльності ботанічних садів та дендропарків;

- оновлення та модернізація наукового обладнання;
- відновлення у штатних розписах ботанічних садів загальнодержавного значення, що знаходяться у підпорядкуванні вищих навчальних закладів, посад наукових працівників;
- отримання документів на право постійного користування земельними ділянками, на яких вони розташовані, а також охоронних (буферних) зон, де обмежується господарська діяльність, з метою забезпечення їх цілісності та недоторканості.

У 2014 році до цього переліку додалась проблема забезпечення функціонування та збереження наукового і кадрового потенціалу ботанічних садів, що знаходились в анексованому Криму та на Сході України. Зокрема, й досі не налагоджена належна діяльність Донецького ботанічного саду НАН України, який було переведено до м.Костянтинівка Донецької області.

З 2015 року скасовано пільги на звільнення від сплати земельного податку, які надавалися державою установам природно-заповідного фонду України. Це питання наразі передано місцевим органам влади, які вирішують його на власний розсуд, внаслідок чого не всі природоохоронні установи отримали цю пільгу. Урегулювання цього питання є надзвичайно важливим, оскільки в ряді випадків розмір податку становить майже половину обсягу бюджетного фінансування установи, а іноді й перевищує його.

Через ці проблеми, а також багаторазове зростання тарифів на комунальні послуги та енергоносії, що відбулося впродовж останнього часу, виникає загроза існуванню ботанічних садів і дендропарків України, зокрема їх оранжерейних комплексів та колекційних фондів живих рослин, які зазвичай становлять національне надбання України.

На тлі цих проблем до ботанічних садів та дендропарків, а також до Академії неодноразово надходили депутатські запити з вимогою скасувати плату за відвідання території цих об'єктів природно-заповідного фонду України.

Президія НАН України постановляє:

1. Доповідь директора Національного ботанічного саду ім.М.М.Гришка НАН України члена-кореспондента НАН України Н.В.Заїменко «Про сучасний стан, проблеми і перспективи збереження та збагачення рослинного різноманіття в ботанічних садах та дендропарках України» взяти до відома.

2. Схвалити діяльність Національного ботанічного саду ім.М.М.Гришка НАН України як головної установи в системі Ради ботанічних садів та дендропарків України.

3. Національному ботанічному саду ім.М.М.Гришка НАН України:
– активізувати роботу щодо затвердження Положення про охоронну зону Національного ботанічного саду ім.М.М.Гришка НАН України;

– терміново розробити та подати до НАН України план заходів з відзначення у вересні 2015 року 80-річчя Національного ботанічного саду ім.М.М.Гришка НАН України.

4. Ботанічним садам, дендрологічним паркам НАН України та іншим установам НАН України, в оперативному управлінні яких знаходяться об'єкти природно-заповідного фонду України, протягом року активізувати роботу з подання проектів запитів до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища для отримання державної підтримки на забезпечення виконання природоохоронних заходів.

5. Визначити, що в сучасних умовах встановлення в ботанічних садах та дендрологічних парках НАН України плати за відвідування відповідає чинному законодавству України та є необхідною складовою спеціального фонду державного бюджету та власними надходженнями цих установ, оскільки допомагає утримувати в належному стані природні та оранжерейні комплекси, а також сприяти їх розвитку.

6. Підтримати клопотання Ради ботанічних садів і дендропарків України щодо відновлення посад наукових працівників у складі ботанічних садів вищих навчальних закладів.

7. Управлінню справами НАН України:

– спільно з Відділом науково-правового забезпечення діяльності НАН України взяти на контроль підготовку та прийняття відповідних державних рішень про звільнення наукових установ НАН України, у тому числі ботанічних садів та дендропарків, від сплати земельного податку і, в разі необхідності, підготувати відповідні клопотання НАН України щодо вирішення цього питання;

– надавати постійну організаційно-методичну допомогу установам НАН України, в оперативному управлінні яких знаходяться об'єкти природно-заповідного фонду України та дослідні поля, з проблем ведення комплексу земельних питань.

8. Вважати за доцільне перевести науково-дослідну установу – Донецький ботанічний сад НАН України до м. Кривий Ріг та доручити його директору провести роботу щодо внесення змін до статуту установи та її перереєстрації за новим місцезнаходженням.

9. Відділенню загальної біології НАН України (академік НАН України В.В.Моргун):

– у двотижневий термін підготувати конкретні пропозиції щодо забезпечення належного функціонування і необхідної матеріально-технічної бази Донецького ботанічного саду НАН України з метою збереження його наукових традицій та продовження розпочатих досліджень;

– тримати під постійним контролем питання діяльності установ НАН України, у розпорядженні яких знаходяться об'єкти природно-заповідного фонду України;

– спільно з Відділом науково-правового забезпечення діяльності НАН України порушити перед Міністерством екології та природних ресурсів України питання про внесення змін до чинних нормативних актів у частині надання працівникам служби державної охорони природно-заповідного фонду України, які працюють в установах НАН України, права на носіння та використання спеціальних засобів.

10. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Секцію хімічних і біологічних наук НАН України та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Б.Є.Патон

Головний учений секретар
Національної академії наук України
академік НАН України

В.Л.Богданов